

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُضَوِّبُ الْمَوْتِ
وَالَّذِي يُضَوِّبُ الْمَوْتِ
وَالَّذِي يُضَوِّبُ الْمَوْتِ

١٠٤٧٨

دانشگاه موهجستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در تاریخ (گرایش ایران اسلامی)

عنوان:

اصلاحات آموزشی رضا شاه و تأثیر آن بر روند نوسازی جامعه

استاد (اساتید) راهنما:
دکتر مسعود مرادی

استاد مشاور:
دکتر محمد رضا فراهانی

تحقیق و نگارش:
اطلس اکبری

آبان ماه ۱۳۸۶

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۱۸

۱۰۴۸۷۱

وزارت اطلاعات آذربایجان
تبریز

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان :

اصلاحات آموزشی رضا شاه و تأثیر آن بر روند نوسازی جامعه، قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد تاریخ (گرایش ایران در دوره اسلامی) توسط دانشجو اطلس اکبری تحت راهنمایی استاد پایان نامه دکتر مسعود مرادی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۱۳۸۶، ۱۲/۸ توسط هیئت داوران بررسی و درجه عالی به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی   امضاء   تاریخ

استاد راهنما: دکتر مسعود مرادی

استاد مشاور: دکتر محمد رضا فراهانی

داور خارجی: دکتر حسین میر جعفری

داور داخلی: دکتر عباس سرافرازی

نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر رضا رضایی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب اطلس اکبری تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: اطلس اکبری

امضاء

تقدیم به :

پدر و مادرم

و

تمامی کسانی که به من آموختند .

سپاسگزاری

اکنون که به یاری خداوند متعال کار این پژوهش به پایان رسیده بر خود لازم میدانم تا از زحمات و راهنمایی های تمامی اساتید بزرگواری که مرا در نگارش این پایان نامه یاری دادند تشکر و قدردانی کنم ؛ بالاخص از زحمات آقای دکتر مسعود مرادی استاد راهنمای بنده که در طول کار همواره از راهنمایی های ارزنده ایشان بهره برده ام و بدون شک اگر راهنمایی های ایشان نبود این کار به خوبی به پایان نمیرسید . از آقای دکتر محمد رضا فراهانی استاد مشاور من که مرا در تدوین این رساله یاری کردند نیز قدر دانی میکنم . همچنین وظیفه خود میدانم که از زحمات جناب آقای دکتر عباس سرافرازی و جناب آقای دکتر عباسعلی آذر نیوشه اساتید بزرگواری گروه تاریخ ، که در طول تحصیل در این دانشگاه همواره مرا مورد لطف خود قرار داده و درسهای زیادی از ایشان فرا گرفته ام تشکر و سپاسگذاری کنم . امیدوارم توانسته باشم گوشه ای از زحمات اساتید ارجمند را جبران کرده باشم .

چکیده

پیدایش رژیم رضا شاه، با یک رشته تغییرات و دگرگونی های سیاسی و اجتماعی همراه بود، که از طریق اصلاحات در جامعه به وجود آمده رضا شاه به منظور نوسازی جامعه ایران در صد انجام اصلاحاتی برآمد که ، اصلاحات آموزشی موثرترین این اصلاحات بود به گونه ای که بین سالهای ۱۳۲۰-۱۳۰۴ خورشیدی ، ظرفیت آموزشی دوازده برابر افزایش یافت و از رشد مدارس سنتی (مکتب خانه ها) کاسته شد .

اصلاحات آموزشی چون در بطن جامعه صورت گرفت. از جمله اصلاحاتی بود که در نوسازی و تحول جامعه تاثیر داشت بنابراین هدف از رساله حاضر بررسی تاثیرات ، پیامدها ، و تغییرات و دگرگونی هایی است که اصلاحات آموزشی رضا شاه، برای جامعه ی ایران در بر داشته است و تلاش برای اجراء این اصلاحات چه اندازه و چگونه ، در جهت ساختن دولتی نوین و مدرن، یکپارچه نیرومند بوده است و دولت چگونه از آنها برای ساختن حکومتی قدرتمند استفاده کرد .

کلیدواژه : اصلاحات - نوسازی - آموزش و پرورش - دانشگاه - مدارس

کلیات

مقدمه :

در دو دهه ی میان کودتای اسفند ۱۲۹۹ خورشیدی، تا کناره گیری رضا شاه از سلطنت در شهریور ۱۳۲۰ خورشیدی، ایران دستخوش دگرگونی زیادی شد، و دولت جدیدی که روی کار آمد، با اصلاحاتی که در زمینه های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، انجام داد، جامعه را به مسیر جدیدی هدایت کرد، این دولت به عنوان یک عامل تغییر، و گاه بر خلاف تمایلات گروههای مختلف وموانع اطراف، رشد و گسترش یافت. وسیعی شد که جامعه ی همگام با کشورهای اروپایی شکل دهد. درمیان اصلاحات و کوشش های که برای نوسازی، توسط دولت انجام گرفت، اقدامات آموزشی، جزء موثرترین این اقدامات بوده، و به عنوان یک عامل تغییر اجتماعی شناخته شد.

این در حالی بود که در دوره های قبل، به صورت عمومی توجه چندانی، به تعلیم و تربیت نمی شد و آموزش بیشتر به صورت سنتی در جامعه اجراء میشد. و دولت نقش چندانی در کنترل تعلیم و تربیت نداشت، هر چند که در دوره مشروطیت، مشروطه طلبان خواستند که در جهت گسترش آموزش قانونی برای آموزش و تعلیم در متمدن قانونی اساسی بگنجانند ولی باز هم تعلیم و تربیت، گسترش عمومی نیافت.

نظام آموزشی جدید ایران که در طی سالهای ۱۳۰۴ تا ۱۳۰۹ خورشیدی، پایه گذاری شد وسیله ای شد برای ساختن دولتی نیرومند، یکپارچه و مدرن، و تاجایی نیز سودمند و موثر بود که فنون و مهارتهای عملی لازم را برای بنای ایران نوین فراهم سازد. در این دوره، برای گسترش نفوذ و اقتدار دولت در سیستم آموزشی، در مورد مسائل و موضوعات مختلف مقررات، آئین نامه ها و قانون به تصویب می رسید و سعی می شد از این طریق کلیه اقدامات درچارچوب، قواعد دولتی صورت پذیرد.

با تاسیس موسسات و گسترش مدارس و آموزشگاهها گام دیگری در سرعت بخشیدن به دگرگون های اجتماعی برداشته شد. و با افزایش تعداد فارغ التحصیلان توانستند به قسمتی از سیستم های اداری -بازرگانی و صنعتی وارد شوند و به عنوان نیروی فعال به کار مشغول گردند. از

این طریق بود که رضا شاه هم سرعت بیشتری به نوسازی کشور داد و هم از طرفی توانست کنترل اداره ی کشور را در اختیار گیرد .

اصلاحات آموزشی در دوره ی رضاشاه و اثرات آن، کمتر مورد تحقیق و پژوهش قرار گرفته ، لذا به دلیل خالی بودن جایگاه این بحث و علاقه ی نگارنده این عنوان برگزیده شد ، در این پژوهش سعی شده که تاثیر اصلاحات آموزشی در دوره ی رضا شاه، به لحاظ کیفی مورد بررسی قرار داده شود ، لذا آمار و ارقام به کار برده نشده است آمار و ارقام در سایر پژوهشها به صورت مفصل آورده شده است ، بنابراین چیزی جز دوباره گویی نخواهد بود .

برای این پژوهش علاوه بر بیان ضرورت تحقیق و پیشینه آن و سئوالات و فرضیه های مطرح شده در رساله پنج فصل در نظر گرفته شده است ، به منظور آگاهی بیشتر خواننده نسبت به مفاهیم و معانی متن، در گام اول تعریف اصلاحات (اصلاحات - توسعه - نوسازی و...) ارائه شده است .

در فصل دوم تاریخچه از تعلیم و تربیت در ایران از دوره باستان تا پیش از دوره ی نوین آموزشی در ایران بیان شده است ، فصل سوم به مشروطیت، به عنوان پیش زمینه ی نوسازی در ایران اختصاص داده شده است، زیرا که جنبش مشروطیت ، در مسیر تاریخ نوسازی ایران از اهمیت خاصی برخوردار است و بیان اندیشه ی اصلاحات و نوسازی در این جنبش الگویی دوران پهلوی در زمینه ی اصلاحات و نوسازی بوده است .

فصل چهارم که با عنوان پیدایش عصر نوین آموزش در ایران نامگذاری شده ، به تغییرات و دگرگونی های ، که با توجه به اصلاحات آموزشی رضا شاه، در سیستم اداری ، صنعتی و بازرگانی و به خصوص تحولات فرهنگی کشور بوجود آمده ، مورد ملاحظه قرار داده شده است فصل پنجم به معرفی سیستم آموزشی در کشور که شامل مقطع ابتدایی و متوسطه و تحصیلات عالی است، اختصاص داده شد، با این امید که این پژوهش بتواند گوشه ای از پیچیدگی های تاریخ معاصر را روشن سازد .

اهمیت و ضرورت تحقیق

آنچه از آغاز طرح و ذهن نگارنده بدان مشغول شد، برای شناخت آن در خود احساس علاقه کرده، جنبه های اصلاحات آموزشی رضا شاه و تعلیم و تربیت رسمی این دوره و تاثیر آن در نوسازی جامعه، از طریق تاسیس مدارس و موسسات آموزشی جدید در سطوح ابتدایی و متوسطه بوده یکی دیگر از سئوالات که در این مورد مطرح بود اعزام محصل و دانشجو به خارج از کشور، به ویژه غرب، و اینکه، بخش مهمی از نظام ارزشی و بیش دنیای غرب، از طریق این تربیت شدگان، به داخل کشور منتقل شد، و ارتباط آموزشی و غیر آموزشی این افراد با اطرافیان و زیردستان، چگونه این روند را تشدید می کرد.

این اصلاحات چه تغییری در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایران ایجاد کرد و این اصلاحات تا چه حد ضروری بودند موجب چه تحولاتی در جامعه ی ایران از نقطه نظر توسعه شدند پاسخ به این سئوالات هدف این تحقیق را تشکیل می دهد، روشن است که نوشتن تاریخ این دوره، مورد نظر نمی باشد، بلکه هدف بررسی تحولات این دوره، و چگونگی اصلاحات آموزشی ونوسازی جامعه است متن حاضر با توجه به این اهداف، تدوین شده است.

یادآوری این نکته ضروری است که ذکر حوادث و وقایع همه طبق تاریخ هجری شمسی

بیان شده است.

پیشینه ی تحقیق

پژوهشی تحت این عنوان مورد تحقیق قرار نگرفته است، لذا مهمترین مطالعات و پژوهش های قدیمی در سالهای جدیدی که به این مساله پرداخته اند، به شرح زیر است:

۱- عیسی صدیق، یکی از صاحب نظران مسائل فرهنگی ایران، که خود از دانشجویان اعزامی دوران مشروطیت و همچنین دست اندکار مسائل آموزشی دوره رضا شاه بوده است، هرچند که در آثار خودش به گونه ای مهر تایید بر این اقدامات زده است، اما، تقریباً مجموعه ای کامل در زمینه تعلیم و تربیت این دوره گرد آورده است، که می توان استفاده کاملی از آنها برد، این آثار شامل، شرح مختصر آموزش و پرورش، آموزش و پرورش نوین در ایران، تاریخ فرهنگ ایران ...، یادگار عمر است.

۲- حسین محبوبی اردکانی، که یکی از دانشمندان این دوره و یکی از اساتید دانشگاه تهران بود در رساله دکترای خود به نام «تاریخ موسسات تمدنی جدید در ایران»، تا پیش از دوره رضا شاه شرح کاملی از سیر تعلیم و تربیت در ایران دارد. و در این دوره نیز کتاب تاریخ تحول دانشگاه تهران از زمان تاسیس تا آخر دوره ی پهلوی را به طور کامل و دقیق مورد توجه قرار داده است.

۳- مجلات تعلیم و تربیت که یکی از منابع دست اول نگارنده، در این دوره بوده است. از این مجلات شماره های هفت سال را توانستم پیدا کنم، این مجله، از سال آغاز انتشار ۱۳۰۴ خورشیدی تا سال ۱۳۱۷ خورشیدی به عنوان مجله تعلیم و تربیت؛ و از سال ۱۳۱۷ خورشیدی، به بعد به نام آموزش و پرورش، به صورت ماهانه منتشر می شد.

از پژوهش های جدیدی که قسمتی از کار خود را به این بحث اختصاص داده اند، می توان از رساله ای با عنوان «سیاست فرهنگی ایران در عصر رضا شاه ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰» توسط هادی وکیلی و به راهنمایی دکتر هاشم آقا جاری نام برد. و همچنین از رساله «بررسی روند نوسازی در ایران از کودتای ۱۲۹۹ تا شهریور ۱۳۲۰ خورشیدی، توسط سید عباس هاشمی و به راهنمایی دکتر نظام مافی، یاد کرد.

روش تحقیق

روش تحقیق در این رساله روش کتابخانه‌ای است یعنی گردآوری اطلاعات و تحلیل موضوع براساس اطلاعات گردآوری شده از منابع مأخذه و تلاش بر این بوده که از کلیه کتب و منابع دست اول که مربوط به مساله مورد بحث بوده بهره گرفته شود شایسته است توجه محققان و پژوهشگران تاریخ معاصر بویژه علاقمندان به بررسی نکات و پیچیدگی‌های تاریخ سیاسی، اقتصادی و اجتماعی پهلوی‌ها را به این نکته جلب نمائیم که به دلیل تقرب نسبی زمانی دوره مورد بحث با دوره کنونی و علی‌رغم عنایتی که در ده ساله اخیر در پرداختن به تاریخ پهلوی‌ها و انتشار اسناد مربوط به آن شده است هنوز راه طولانی در جهت شناخت و کشف پیچیدگی‌های مسائل شانزده سال حکومت رضاه شاه وجود دارد.

طرح مساله

کودتای حوت (اسفند) ۱۲۹۹ را باید سرآغاز دوره‌ی جدید از تاریخ معاصر ایران در عرصه اصلاح و نوسازی دانست فرایند اصلاح و نوسازی از بالا توسط دولت در ابعاد وسیعتری نسبت به قبل صورت گرفت یکی از مسائل مهمی که برای نوسازی جامعه‌ی ایران مورد توجه رضاه شاه قرار رفت اصلاحات آموزشی بود که جزء موثرترین این اصلاحات بود و نتایج خود را به صورت بارزی نشان داد زیرا که در ایران در دوره‌های پیش از آن توجه قطعی و مؤثرتری به آموزش و تعلیم و تربیت افراد جامعه صورت گرفته بود و هنگامی که حکومت مشروطه نیز در ایران بر سر کار آمد با آنکه قوانینی برای تعلیم و تربیت در متمم قانون اساسی تصویب شد باز هم نهضت علمی در ایران این دوره بسیار ضعیف بود و کسانی که به تربیت فرزندان خود اهمیت می‌دادند ایشان را به مدارس که فرانسویان و انگلیسیها و ... که در شهرهای مختلف دایر کرده بودند می‌گذاشتند و مدارس در شهرهای بزرگ دایر بود و بسیاری از شهرهای کوچک مدرسه‌ی جدید نداشتند کودکان در مکتب خانه‌ها که در دکانهای بازارها دایر بود تنها خواندن و نوشتن را یاد می‌گرفتند که با روی کار آمدن رضاه شاه و اصلاحات آموزش که انجام داد نسبت به قبل تغییرات و دگرگونیهای زیادی می‌بینیم این تغییرات در درجه‌ی اول در توسعه آموزشگاه‌ها و افزایش شمار شاگردان قابل مشاهده است و در دیگر زمینه‌ها مانند اعزام جوانان و دانشجویان به خارج از کشور استخدام معلمان خارجی تا قبل از آماده شدن معلمهای ایرانی برای تدریس در دبیرستان‌ها و دانشگاهها و به محض اینکه عده کافی معلم ایرانی تحصیلات خود را در اروپا به پایان رسانیدند استخدام معلمان و مستشاران اروپایی را منوط به تصویب مجلس کردند و دیگر اصلاح مدارس قدیم که در دوره

ی پیش از این انحطاط و تنزل یافته بود نکته بسیار مهم تعلیم اکابر و سالمندان و پیکار با بی سوادى بود تاسیس دانشگاه ملی در تهران و مراکز آموزشی خالی و تربیت معلم ها در شهرهای بزرگ اصلاح کتابهای درسی ، تاسیس دبستانهای مختلط تا سن ۱۴ سالگی و پایان دوره ی ابتدایی ، استفاده از زنان به عنوان کارکنان و آموزگاران در دبستانها که از اصلاحات مهم به شما می رود به طوری که نظام آموزشی کاملاً تحت کنترل دولت بود گر چه آموزشگاههای خصوصی نیز ایجاد شد ولی از لحاظ برنامه ی آموزشی کاملاً تحت نظر وزارت فرهنگ بود .

سئوالات و فرضیات تحقیق

- ۱- وضعیت آموزشی جامعه ایران قبل و بعد از دوره ی رضا شاه چگونه بود؟
- ۲- اصلاحات آموزشی رضا شاه چه تغییراتی در جامعه ی ایران به وجود آورد؟
- ۳- اصلاحات آموزشی رضا شاه شامل چه مواردی بودند؟

فرضیات

- ۱ - اصلاحات آموزشی رضا شاه، تغییراتی در جامعه ایران ایجاد کرده.
- ۲ - اصلاحات آموزشی رضاشاه، با توجه به نوسازی جامعه ی ایران صورت گرفت.
- ۳ - اصلاحات آموزشی رضا شاه ، با توجه به ادغام در نظام بین الملل صورت گرفت.
- ۴- اصلاحات آموزشی رضا شاه ، کاملاً تحت کنترل دولت بود .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
	کلیات
	مقدمه
	اهمیت و ضرورت تحقیق
	پیشینه تحقیق
	روش تحقیق
	طرح مسأله
	سوالات و فرضیات تحقیق
	فصل اول : اصطلاحات و مفاهیم
۱	۱-۱-اصلاح
۲	۱-۲- توسعه
۴	۱-۳- نوسازی
۴	۱-۳-۱- نظریه راه های نوسازی (برینگتون مور)
۵	۱-۳-۲- راه نوسازی (دموکراتیک و سرمایه دارانه)
۶	۱-۳-۳- راه نوسازی انقلاب از بالا (فاشیستی)
۸	۱-۳-۴- راه نوسازی کمونیستی و انقلاب دهقانی
۹	۱-۴- تعریف مفهوم مشروطه
۹	۱-۵- تعریف آموزش و پرورش
۱۰	۱-۵-۱- آموزش و پرورش و نوسازی
	فصل دوم:زمینه تاریخی آموزش و پرورش
۱۳	۱-۲- آموزش و پرورش درایران باستان

- ۱۵ ۲-۲- آموزش و پرورش در ایران اسلامی
- ۱۹ ۱-۲-۲- آموزش و پرورش در دوران جدید ایران
- ۲۰ ۲-۲-۲- دوره قاجاریه
- ۲۴ ۳-۲- آموزش و پرورش جهان
- ۲۴ ۱-۳-۲- کشورهای سوسیالیستی
- ۲۵ ۲-۳-۲- کشورهای کمونیستی
- ۲۵ ۳-۳-۲- کشورهای دموکراسی
- ۲۶ ۴-۳-۲- کشورهای لیبرالیستی

فصل سوم: مشروطیت زمینه‌نوسازی و تحول در ایران

- ۲۹ ۱-۳- انقلاب مشروطه
- ۳۱ ۱-۱-۳- اندیشه اصلاحات در انقلاب مشروطیت
- ۳۳ ۲-۱-۳- حاصل اندیشه اصلاح طلبان و روشنفکران مشروطه خواه
- ۳۴ ۲-۳- تجدد و مدرنیسم

فصل چهارم: پیدایش عصر نوین آموزشی در ایران

- ۳۸ ۱-۴- تغییر حکومت (با توجه به شرایط بین المللی و ملی)
- ۳۹ ۲-۴- رویکرد جدید به آموزش
- ۴۰ ۱-۲-۴- پاسخ گویی به نظام اداری کشور
- ۴۳ ۲-۲-۴- پاسخ گویی به نظام اقتصادی ، صنعتی و بازرگانی
- ۴۵ ۳-۲-۴- پاسخ گویی به مسایل فرهنگی کشور
- ۴۶ ۴-۲-۴- هویت ملی
- ۵۰ ۵-۲-۴- پاسخ گویی به مسایل قومی و تاریخی
- ۵۳ ۶-۲-۴- پاسخ گویی به مسایل زبانی
- ۵۴ ۷-۲-۴- پاسخ گویی به مسایل بین المللی

فصل پنجم : نظام آموزشی ایران در عصر رضا شاه

۵۸	۱-۵- سازمان و تشکیلات اداری
۵۹	۱-۱-۵- وزارت معارف اوقاف و صنایع مستظرفه
۵۹	۲-۱-۵- شورای عالی معارف.
۵۹	۳-۱-۵- وزارت فرهنگ
۶۰	۴-۱-۵- شورای عالی فرهنگ
۶۱	۵-۱-۵- وزیر فرهنگ
۶۲	۶-۱-۵- شورای فرهنگ محلی
۶۲	۷-۱-۵- ادارات وزارت فرهنگ
	۲-۵- آموزش
۶۴	۱-۲-۵- آموزش ابتدایی و اهداف.
۶۵	۲-۲-۵- آموزش ابتدایی
۶۷	۳-۵- آموزش متوسطه
۶۹	۱-۳-۵- مدارس و هنرستان صنعتی.
۷۱	۲-۳-۵- دبیرستان فنی مالیه
۷۱	۳-۳-۵- آموزشگاه عالی پست و تلگراف
۷۲	۴-۳-۵- آموزشگاه نفت
۷۲	۵-۳-۵- دبیرستان کشاورزی
۷۳	۶-۳-۵- دبیرستان معقول و منقول
۷۳	۷-۳-۵- مدرسه پرستاری زنانه
۷۳	۸-۳-۵- مدرسه عالی علوم سیاسی
۷۴	۹-۳-۵- مدرسه عالی علوم سیاسی حقوق
۷۴	۱۰-۳-۵- مدارس و هنرستان موسیقی
۷۵	۱۱-۳-۵- مدارس نظام
۷۶	۱۲-۳-۵- مدرسه عالی تجارت

۷۷	۵-۳-۱۳- اصلاح کتب درسی
۷۸	۵-۴- تعلیمات اکابر
۸۰	۵-۵- سابقه تربیت معلم در ایران
۸۳	۵-۵-۱- قانون تربیت معلم و تأسیس دانش سراهای مقدماتی
۸۴	۵-۶- دانشگاه تهران
۸۶	۵-۶-۱- دانشکده علوم معقول و منقول
۸۷	۵-۶-۲- دانشکده علوم طبیعی و ریاضی
۸۸	۵-۶-۳- دانشکده فنی
۸۹	۵-۶-۴- دانشکده حقوق، علوم اقتصادی و سیاسی
۸۹	۵-۶-۵- دانشکده ادبیات و فلسفه و علوم تربیتی
۹۰	۵-۶-۶- دانشکده طب و شعبات آن
۹۱	۵-۶-۷- دانشکده دندان پزشکی
۹۱	۵-۶-۸- دانشکده داروسازی
۹۲	۵-۷- دوره رضاشاه و تحول در امر اعزام دانشجو به خارج
۹۸	۵-۸- پرورش
۹۸	۵-۸-۱- تربیت بدنی
۹۸	۵-۸-۲- پیش آهنگی
۹۹	۵-۸-۳- پیش آهنگی چیست؟
۹۹	۵-۸-۴- سازمان پیش آهنگی ایرا
۱۰۰	نتیجه گیری
۱۰۲	ضمائم
۱۶۵	جدول ها
۱۶۹	فهرست منابع و مأخذ

فصل اول:

اصطلاحات و مفاهیم

فصل اول : اصطلاحات و مفاهیم

۱-۱- اصلاح Reform

«رفرم یا اصلاح شکل گیری مجدد، برای تغییر برخی از جنبه‌های حیات اقتصادی و اجتماعی و سیاسی، بدون دگرگون کردن اساس جامعه: مانند اصلاحات ارضی، آموزشی، اداری، بازرگانی، انتخاباتی و غیره و به تعبیری آنچنان تغییراتی که از چارچوب نظام اجتماعی معین فراتر نمی‌رود. و تناسب قوای سیاسی وضع موجود را کم و بیش منعکس می‌سازد.»^۱

«هانتینگتون دگرگونی‌های را که دامنه‌شان محدود بوده و از نظر سرعت، رهبری، خطمشی و نهادهای سیاسی خصلتی میانه روانه‌تر داشته باشند در مقوله اصلاحات قرار می‌دهد. و اصلاحات را به معنای دگرگونی در جهت، تأمین برابر اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بیشتر و گسترش دامنه اشتراک سیاسی در جامعه تعریف می‌کند.»^۲

رفرم در اکثر موارد توسط حکومتها و یا بخشی از نخبگان حاکم سازماندهی و اجرا می‌شود و تا آنجا کاربرد دارد که در چارچوب نظام جامعه، عمل کند و چنانچه برخوردی در نتیجه رفرم پیدا شود جامعه در مقابل آن واکنش نشان می‌دهد.

«به فرایند اصلاحات از جنبه دیگری نیز می‌توان توجه نمود اصلاح ساختاری و اساسی و تلاش برای دگرگونی بنیادی ساختارهای حاکم با اصلاحات روبنایی بدون تلاش برای درهم ریختن چارچوب‌های حاکم بر نظام.»^۳ «در کشورهایی چون آلمان و ژاپن که نخبگان و گروه‌های حاکم اصلاحات را برای دست یافتن به وضعیت برتر انتخاب کردند، ساختارهای سنتی حاکم بر زمین و نظام کشاورزی را دگرگون و فرایند تجاری شدن کشاورزی و انباشت سرمایه را تسریع کردند و به توسعه دست یافتند.^۴ اما در کشورهای مثل ایران به علت اینکه ساختارهای سنتی حاکم بالاخص نظام زمینداری بازمانده از دوران قاجار توسط رضاشاه درهم ریخته نشد و اصلاحات معطوف به شهرها گردید، لذا اصلاحات تعمیق نیافت و نتوانست به دگرگونی اساسی و

۱- آفایشی، علی؛ افشاری راد، منوچهر؛ فرهنگ علوم سیاسی، ج اول، تهران: نشر حایار، ۱۳۷۹، ص ۴۹۴.

۲- هانتینگتون، ساموئل، سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علم، ۱۳۷۰، ص ۴۹۷.

۳- خلیلی‌خو، محمدرضا، توسعه و نوسازی ایران در دوره رضاشاه، چاپ اول، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۳، ص ۹.

۴- مور، برینگن، ریشه‌های اجتماعی و دموکراسی (نفس ارباب و دهقان در بیدایش جهان نو)، ترجمه حسین بشریه، چاپ اول، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۹، صص ۲۵-۳۹.

توسعه اقتصادی و اجتماعی بیانجامد و اصلاحات به برخی تغییرات در زمینه‌های اداری نظامی، حقوقی محدود ماند. این نوع اصلاحات را می‌توان اصلاحات روبنائی نامید.^۱

۱-۲- توسعه Development

«۱- بهبود، رشد و گسترش همه شرایط و جنبه‌های مادی و معنوی زندگی اجتماعی یا فرایندی که هدف از آن نیل به عدالت اجتماعی، برابری و احترام به کرامت انسانی برای همه افراد، گروهها و ملتها است. ۲- گسترش ظرفیت نظام اجتماعی برای برآوردن احتیاجات محسوس یک جامعه. امنیت ملی، آزادی فردی، مشارکت سیاسی، برابری اجتماعی، رشد اقتصادی، صلح و موازنه محیط زیست، مجموعه‌ای از این احتیاجات است. ۳- فرایند بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی افراد جامعه، جنبه‌های مهم توسعه عبارتند از: ارتقای سطح زندگی افراد (مثل درآمد، مصرف مواد غذایی، خدمات بهداشتی و آموزشی) از طرق مناسب رشد اقتصادی، ایجاد شرایطی که موجب رشد عزت نفس افراد شود و افزایش آزادیهای آنها. ۴- فرآیندی که کوششهای مردم و دولت را برای بهبود اوضاع اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی هر محل هماهنگ کند، مردم این محل را در زندگی یک ملت ترکیب نماید و آنها را تماماً برای مشارکت در پیشرفت ملی توانا سازد.»^۲

«توسعه‌گاه با رشد به یک معنی به کار برده می‌شود. ولی این دو اصطلاح کاملاً با یکدیگر مترادف نیستند، بلکه رشد یک مفهوم یک بعدی دارد و منظور از آن ازدیاد کمی ثروت در جامعه است. و معمولاً با شاخصهایی نظیر درآمد سرانه اندازه‌گیری می‌شود اما توسعه علاوه بر ازدیاد کمی ثروت جامعه، از تغییر کیفی نظام اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز حکایت می‌کند.^۳ مصطفی ارکیا، توسعه را جریانی که در خود تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کلی نظام اقتصادی، اجتماعی را به همراه دارد، تعریف می‌کند. به نظر او توسعه علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساختهای نهادی، اجتماعی، اداری و

۱-خلیلی‌خو، محمدرضا، همان، ص ۹.

۲-فرهنگ علوم سیاسی، ص ۱۵۷.

۳-ازکا، مصطفی، جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی ایران، تهران، اطلاعات، ۱۳۶۵، ص ۶